

РЕЦЕНЗИЯ

от професор д. п. н. Стойко Ванчев Иванов

**преподавател в катедра „Социална, трудова и педагогическа
психология“**

на СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертацията на тема: „Спортна среда и състезателно поведение“

**за присъждане на научната степен „доктор“ в област на Висшето
образование 3. Социални, стопански и правни науки. Професионално**

направление: Психология

с автор Мария Аристотелус

Описание и анализ на дисертацията

В дисертацията се извършва анализ на резултати от конкретни изследвания и систематизация на определена теоретична и емпирична информация за спортната среда и състезателно поведение. Важен принос в практико-приложен план е, че в дисертацията е посочена спецификата на проявата на спортната увереност и личностните качества, които ѝ повлияват в зависимост от практикувания спорт и националността на спортистите.

Дисертационният труд е в обем от 153 страници, от които 143 страници са основен текст, а останалите 10 страници са списък с използваните информационни източници. В структурно отношение той е добре балансиран и съдържа увод, четири глави, изводи, препоръки и списък на използваната литература. Представени са 22 таблици и 23 фигури, чрез които конкретно и илюстративно се разкриват получените резултати. Те са обработени с подходящи математико-статистически методи. В библиографията са посочени 143 литературни източника – 79 на кирилица, 41 на латиница и 18 на гръцки език и 5 електронни източника. Дисертацията съдържа и две приложения.

Структура и съдържание на дисертацията

В увода на дисертацията се формулират редица констатации и идеи, които служат за изходна база на проведеното изследване. Такива са, че: спорта отразява характера на обществото, съвременните спортисти трябва да са високоразвити личности и всеки спорт предявява специфични изисквания към поведението на състезателите, които го практикуват.

Като цяло уводът е добре структуриран, въвежда бързо и интригуващо в темата. Той е информативен и още от самото начало прави добро впечатление с умерения си тон и точния изказ, което е характерно за цялостното изложение на дисертационния труд. Препоръката ми е по-категорично да се представи актуалността на проведеното изследване и мотивацията за избора на неговата тема. Смятам, че ако в увода се посочат целта, предмета и методите на изследването на изследването, неговите достойнства ще се увеличат. Добре би било да се опише и структурата на дисертацията, така у нейния читател ще се формира още в началото нагласа за съдържанието ѝ, с което ще се запознае по-нататък. Особено ценно ще е, ако в увода се опишат и показателите за анализ на резултатите от изследването. Може би ще бъде целесъобразно още в увода да се изясни защо са избрани изследваните лица да бъдат състезатели по футбол и художествена гимнастика.

Теоретичната част на дисертацията е представена в две логически свързани помежду си глави, в които е използван фуниевидният принцип на изложението, чиято посока е насочена от общото към частното. В първата глава, озаглавена „Теоретична постановка на проблема“, в рамките на два параграфа е осъществен анализ на влиянието както на социалната среда върху формирането на личността и поведението на хората, така и на взаимовръзката между спортната среда и състезателното поведение. На базата на трудовете на редица български и чуждестранни автори се

представят пет системи на околната среда, които са значими за човешкото развитие. Посочват се също различни схващания за личността и факторите, които влияят на нейната социализация и адаптация в дейността. Има твърдения обаче, които са дискуссионни и може би не трябва да се представят така категорично: „Социалната среда е определящ фактор за развитието на личността.“ (с. 7).

Втората глава е озаглавена „Влияние на спортната среда и състезателно поведение“. Тази глава има същностен за дисертацията характер. В нея след съдържателен анализ в пет параграфа се разкриват особеностите на спортната среда, личността и състезателното ѝ поведение в художествената гимнастика и футбола. На тази база се предлага собствена концептуална рамка на изследването с конкретни насоки за провеждането му, свързани с локализацията на контрола, Аз-ефективността, себепрепятстването, целевата ориентация и др. Очевидно е, че при написването на теоретичната част на дисертацията Мария Аристотелус е проявила много усилия и професионална компетентност при проучването на специализираната литература. Тя е представила интересна информация и формулирала ценни изводи, които могат да се използват от специалистите по спортна психология и спортна педагогика.

Начинът на цитиране в теоретичната част обаче не е подходящ. Липсват директни цитирания на определени мисли с точно посочване на техния източник, а преобладават позоваване на целите трудове на посочените автори. Това води до затрудняване в разбирането на кого е представената мисъл – на докторанта или на упоменатия автор. Слабост е и че на цели страници има цитат след цитат, без да им е направен какъвто и да е коментар. В теоретичната част на дисертацията са допуснати и други пропуски, които при желание лесно могат да бъдат отстранени (пропуснати препинателни знаци, интервали и др. слабости от подобен род). На с. 15 и с. 26 има позоваване на труд на А. Леонтиев (1981), който

не е посочен в библиографията. Текстовете, които са свързани с този автор са на 100% едни и същи и при двете цитирания, но втория път е посочено, че цитирането е вторично чрез труд на Т. Янчева от 2004 година. Установявам аналогчни проблеми (цитираният труд липсва в библиографията) и за трудове на Л. Виготски (1930) на с. 19, на Калат (1999) на с. 20 и др. Забелязват се и други технически грешки в двете теоретични глави, както и в библиографията (не на всички източници са посочени издателствата, трудовете не са подредени в зависимост от хронологията на тяхното отпечатване). Смесване на глаголните времена (на с. 16 в първо лице множествено число пише „Всички ние имаме фундаментални потребности....“, на с. 24 е написано „Авторите разглеждат и анализират обкръжаващата *ни* социална среда...“, а по-принцип се използват неопределените глаголни форми). Срещат се някои не много ясни изрази, които е необходимо да се редактират: „Социалната среда е всичко, което заобикаля човека в социалния живот, което е обект на неговото психично отражение и непосредствено или опосредствано от резултатите от труда на другите хора“ (с. 7).

Препоръката ми е в началото на всяка глава съвсем накратко в рамките на няколко реда да се посочат основните неща, на които ще се постави акцент. Едно такова въведение ще създава готовност у читателя за възприемане на представената му информация и ще насочва вниманието му към правилното ѝ отразяване. Добре е главите да завършват с обобщение, в което да се формулират конкретни изводи произтичащи от описаните в тях данни и анализи.

Целта, задачите, хипотезите, методическият инструментариум, броят и особеностите на участниците в проведеното изследване са описани в трета глава, наречена „Хипотеза, цел, задачи, методика и организация на изследването“. Приемам направените формулировки за целта, задачите и хипотезите като адекватно отразяващи на свършеното по-нататък в

дисертацията. В тази глава би могло да се посочат още спазваните етични принципи при реализирането на проучването. Използваните изследователски методики са релевантни на целта на изследването, адаптирани са за български условия, но не са приложени в дисертационния труд, а само са посочени източниците, в които са публикувани. При обработката на емпиричните данни в дисертацията са използвани програмния пакет SPSS и следните математико-статистически методи: вариационен анализ, сравнителен анализ, корелационен анализ, и регресионен анализ. От посочените данни става ясно, че с комплекс от шест скали и въпросници са изследвани 50 състезателки по художествена гимнастика (по 25 от България и Кипър) и 50 футболисти (по 25 от България и Кипър). Изследваните лица са във възрастовия диапазон от 13 до 20 години. Организацията на изследването е осъществено на три етапа от 2012 до 2016 година.

Последната глава на дисертацията „Анализ на резултатите“ е с най-голяма значимост. В нея в обем от 52 страници се прави анализ на получените резултати в зависимост от: спортната увереност, Аз-ефективността, целевата ориентация, мотивационния климат, локализацията на контрола и перфекционизма. Получените данни се съпоставят на базата на факторите: вид спорт и националност. Резултатите се обобщават и се правят адекватни изводи на базата на проведен корелационен и регресионен анализ. Те се съпоставят с данните от трудовете на редица специалисти по изследвания проблем. В тази глава се представят безспорни научни постижения с конкретна приложна стойност за развитието на спортната психология. Резултатите са представени на ясен, точен и професионален език. В нея са направени важни изводи и обобщения, които са ценни за спортната практика. При сравнителното проучване на дисертационния проблем Мария Аристотелус разкрива своята безспорна ерудиция по темата на дисертацията и с убеденост

представя своята гледна точка на базата на конкретни данни от изследването. Прави добро впечатление, че тя е наясно и с неговите ограничения и ги синтезира в два пункта: ограничените литературни източници по изследвания проблем и на ограничения обем на изследваната извадка.

В заключителната част на дисертацията са формулирани редица изводи и препоръки, произтичащи от резултатите от направеното проучване.

Авторефератът представя адекватно съдържанието на дисертацията. Потвърждавам научните приноси, които са отразени в него.

Мария Аристотелус има две публикации по темата на дисертацията.

Основните приноси моменти

1. Направено е оригинално и цялостно проучване на значим за спортно-психологическата теория и практика проблем, свързан с особеностите на спортната среда в два вида спорт – художествена гимнастика и футбол.
2. Извършена е систематизация на познание, свързано с факторите, които влияят на формирането на личностни качества на състезателки по художествена гимнастика и футболисти. При първите са установени по-високи нива на себепрепятстване, родителска критика, притеснения от грешки, организираност, родителски очаквания и общ перфекционизъм. При футболистите се разкриват по-високи резултати при спортната увереност, целевата ориентация към себе си, мотивационния климат ориентиран към майсторство, представяне и лични стандарти.
3. Резултатите от изследването показват различия на личностните характеристики на изследваните спортисти в зависимост от тяхната националност. При българските спортисти са установени по-високи

резултати по показателите спортна увереност, Аз-ефективност, целева ориентация към задачата, мотивационен климат ориентиран към майсторство, лични стандарти и организираност. При кипърските спортисти по-високи са резултатите относно себепрепятстването, целевата ориентация към себе си, мотивационния климат, ориентиран към представяне, родителска критика, притеснения от грешки, родителски очаквания и съмнения относно грешки.

Препоръки

1. Получените резултати ще са по-убедителни, ако се представят данни и от анализи на конкретни случаи.
2. Необходимо е отстраняване на допуснати технически и редакционни пропуски.

Заключение

На базата на направения анализ на научно-изследователския труд на *Мария Аристотелус*, на положителните оценки и отбелязаните пропуски в настоящата рецензия, предлагам с убеденост на членовете на научното жури по психология представеният дисертационен труд „Спортна среда и състезателно поведение“ да бъде оценен положително и на основата на автора да бъде присъдена научно-образователната степен „доктор“ по психология.

26. 05. 2017 г.

гр. София

Рецензент:.....

проф. д. п. н. Стойко Иванов